

Ст. н. с. д-р Васил Цанов, д-р Богдан Богданов

ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА В БЪЛГАРИЯ

Анализът на бедността е основан на статистическа информация от проведеното през 2003 г. съвместно от Националния статистически институт, Министерството на труда и социалната политика и Световната банка “Многоцелево наблюдение на домакинствата” в България. Обстойно е интерпретирана статистическата информация и основните характеристики на агрегатите “Нетен доход” и “Потребление”, използвани за оценка на бедността. Последната е изследвана с помощта на три широко прилагани в световната практика подхода (абсолютен, относителен и субективен) и принадлежащи към тях методи. Същевременно е направен критичен анализ на предимствата и недостатъците на отделните подходи и методи с цел да се подпомогне изборът на адекватна на нашите условия линия на бедност. Получените резултати са съпоставени с тези от предходни и подобни изследвания в европейските страни.

JEL: I32; C43; C81

От началото на 90-те години в страната са проведени редица изследвания върху проблемите на бедността.¹ Те се основават на използването на различен, но общоприет в световната теория и практика методологически инструментариум и отделни информационни източници.² В зависимост от прилаганата методология и статистическа информация резултатите в значителна степен се различават едни от други, но общото между тях е, че формират тенденция към задълбочаване на бедността до 1997 г. и известно намаляване след това.

Основната цел на изследването е да се получи разностранна, актуална и многоаспектна информация за условията на живот и бедността в страната, както и да се посочат най-важните измерители на бедността (граница, равнище, дълбочина и острота), получени на базата на статистическата информация от Многоцелевото наблюдение на

¹ По-мощабни разработки върху бедността в България се съдържат в “Бедността в условията на преход. Подпомагане формулирането и прилагането на политики и стратегии “антибедност”. ILO, UNDP, 1998 и специализираните изследвания на Световната банка през 1995, 1997 и 2001 г.

² По принцип конкретното параметризиране на бедността от началото на 90-те години се осъществява чрез целенасочени извадкови изследвания, представителни на национално равнище (Световна банка). Основен източник на информация за бедността в България и досега са регулярно осъществяваните от НСИ наблюдения на домакинските бюджети.

домакинствата (МНД) и прилагането на основните подходи и методи на измерване.

Статистическа информация - формиране на агрегати “Доход” и “Потребление”

Многоцелевото наблюдение на домакинствата се проведе през 2003 г. от териториалните екипи на Националния статистически институт (НСИ), които включваха 28 регионални ръководители и 80 специално обучени анкетьори. Формираната за целите на изследването извадка включваше 3715 обикновени домакинства, населяващи територията на страната. В хода на работата отпаднаха около 9% от домакинствата поради отсъствие, отказ или други причини. Дизайнът на извадката включва един рационален модел на домакинствата в страната по основни териториални и социално-икономически признаци.

Инструментариумът на изследването съдържа десет отделни модула, логически свързани помежду си, както следва: Данни за домакинството и неговите членове; Жилище, обзаведеност на жилището и предмети за дълготрайна употреба; Заетост, безработица и доходи за труд; Селскостопанска дейност; Доходи на домакинството; Заеми, кредити, спестявания, данъци и трансфери; Потребление на домакинството; Образование; Здравно състояние и здравеопазване; Субективни индикатори. По същество те отразяват в цялост битовия и жизнения цикъл, през които преминават членовете на обикновеното домакинство в България.

На основата на тази информация са разработени специални методики за формиране на агрегатите “Доход” и “Потребление”, необходими за изчисляване на показателите, характеризиращи бедността в страната (различни линии на бедност; коефициенти за диференциация; съотношения, отразяващи поляризацията на домакинствата по доход; индекси, измерващи дълбочината и остротата на бедност).

В Многоцелевото наблюдение на домакинствата агрегат “Нетни доходи” е формиран на базата на основните източници на доходи (парични и натурални) след приспадане на данъците и социалните осигуровки (вж. табл. 1). По дефиниция в него не са включени доходите от продажба на имущество, наследство, застраховки, подаръци, тото и лотарии. Тази дефиниция на нетните доходи позволява да се очертае една по-пълна картина на доходното състояние на населението. При разработването на методиката са използвани регулациите и препоръките на Евростат.

Таблица 1

Агрегат "Нетни доходи на домакинствата"
(годишен нетен доход средно на домакинство)

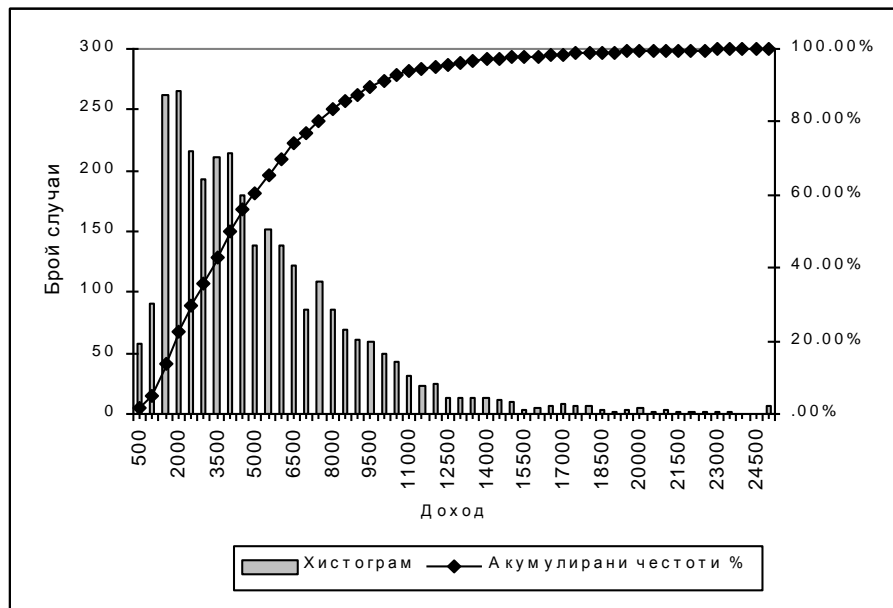
Показатели	Лева	Относителен дял (%)
Общ доход	5038.7	100.0
Паричен доход	4309.4	85.5
Регулярни доходи	4006.0	79.5
Доходи от основна работа	2810.6	55.8
Доходи от допълнителна работа	59.2	1.2
Социални плащания	1136.2	22.5
Пенсии	1023.4	20.3
Обезщетения за безработица	31.1	0.6
Други	81.7	1.6
Нерегулярни доходи	303.4	6.0
Отдаване под наем	45.3	0.8
Социални трансфери	37.8	0.8
Доходи от селскостопанска дейност	220.2	4.4
Натурални доходи	729.4	14.5
Потребление на хранителни продукти	560.9	11.2
Помощи за отопление	36.6	0.7
От собствено произведени селскостопански култури	131.9	2.6

Източник: МНД, 2003.

Средният годишен нетен доход на българското домакинство през 2003 г. се формира предимно на базата на паричните доходи. Делът обаче на натуралните доходи е относително висок (14.5%). Този модел на доходите е типичен за България и не се различава от структурата им, получена от изследванията на домакинските бюджети. Делът на натуралните доходи се изменя през отделните години, но по принцип остава относително висок. Увеличаването им е характерно за годините на висока инфлация, като по този начин домакинствата се стремят да запазят и компенсират равнището на потребление в условията на силно неблагоприятна икономическа среда.

Разпределението на домакинствата според величината на нетния доход до голяма степен формира вероятността да попаднат в контингента на бедните. Основна характеристика на подоходното разпределение е силната лявоостранна асиметрия (вж. фиг. 1), което на практика означава струпване на домакинства в нискодоходните групи. Потвърждение на това е голямата

разлика между среден и медианен³ доход. Средният годишен доход на едно домакинство възлиза на 5038.8 лв., докато медианният е 4009 лв., т.е. първият е по-голям от втория с 25%. На практика това означава, че 50% от домакинствата имат годишен доход под 4009 лв.

Фиг. 1. Разпределение на домакинствата според размера на нетния доход и акумулирани честоти на разпределението

Относително голямата стръмнина на акумулираната крива демонстрира висока вероятност домакинствата от нискодоходните групи да попадат в контингента на бедните.

Вторият важен извод от анализа на доходното разпределение на домакинствата е високата чувствителност на линиите на бедност към броя на бедните независимо от метода на нейното определяне. Тъй като броят на домакинствата с ниски доходи е преобладаващ, то слабото изменение на линията на бедност ще води до по-значително увеличаване на броя на бедните. При това разпределение е логично да се очаква, че по-ниските граници на бедност ще се отличават с по-голяма чувствителност към броя на бедните.

Асиметрията в лявата част на разпределението на доходите генерира относително по-голямо доходно неравенство между домакинствата. Разпределението на доходите им по децилни групи показва значими различия (вж. табл. 2). Съотношението между доходите в първа и десета

³ Доходът, който разделя статистическата съвкупност на две равни части.

Измерване на бедността в България

децилни групи е 1:15.3, т.е. доходите на най-богатите 10% от населението са 15 пъти по-големи от тези на десетте процента най-бедни домакинства. Относителният дял на доходите на последните в общия доход е едва 1.8%, докато този на най-богатите е 27.3%.

Таблица 2

Среден нетен доход на домакинствата и техният относителен дял в общия доход по децилни групи

Показатели	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Среден годишен доход (лв.)	890	1582	2190	2918	3654	4449	5468	6682	8411	13596
Относителен дял в общия доход (%)	1.8	3.2	4.4	5.9	7.3	8.9	11.0	13.4	16.9	27.3

Източник. МНД, 2003.

Моделът на потребление се основава на агрегат "Потребление на домакинствата", включващ основните потребителски разходи, които домакинството прави за храна, напитки и нехранителни стоки за бита. Структурата на тези разходи формира модел на потребление, типичен за общества с нисък жизнен стандарт (вж. табл. 3). При разработването на агрегата са използвани регулациите на Евростат за формиране на "потребителския разход (общ и паричен)" – HBS/COICOP (Household Budget Survey/Classification of Individual Consumption by Purpose), Приложение II.

Таблица 3

Агрегат "Потребление на домакинствата"
(годишно потребление средно на домакинство)

Показатели	Лева	Структура (%)
Потребителски разход	4936.7	100.0
Паричен потребителски разход	4339.3	87.9
Потребление на хранителни продукти	1666.5	33.8
Консумация извън дома	430.5	8.7
Нехранителни стоки и услуги	1803.0	36.5
Разходи за образование	191.2	3.9
Разходи за здравеопазване	248.1	5.0
Натурални разходи	597.5	12.1
Хранителни продукти и напитки	560.9	11.4
Разходи за отопление	36.6	0.7

Източник. МНД, 2003.

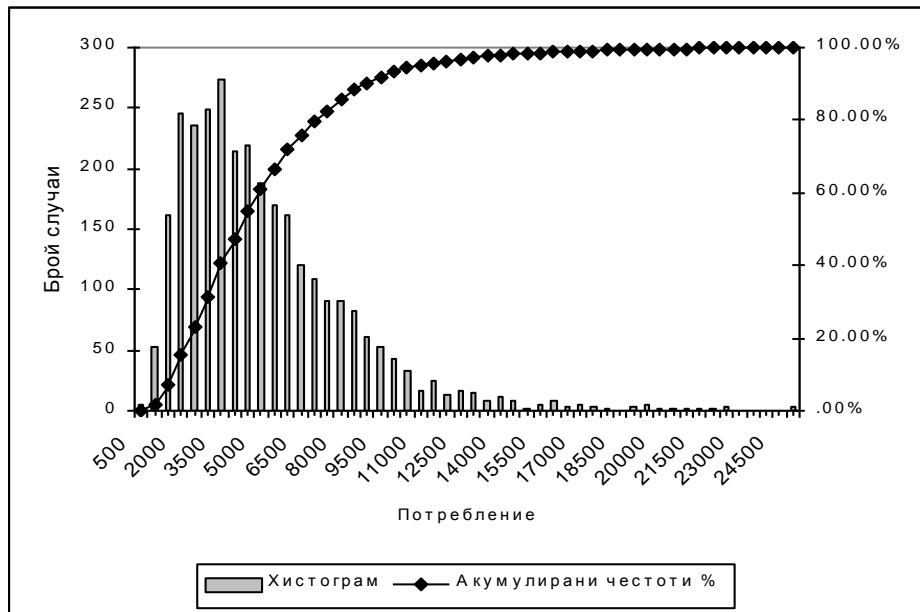
Моделът на потребление на българското общество в края на 2003 г. се характеризира със следните особености:

1. Висок дял на натуралното потребление - повече от една десета от разходите за потребление на домакинствата. Това засяга главно производството и потреблението на хранителни продукти и напитки. Техният дял съставлява 11.4% от общия потребителски разход. Тази специфика на потреблението е свързана не само с ниското равнище на доходите, но и с традициите на населението да се самозадоволява с основни хранителни продукти.

2. Относително висок дял на разходите за храна и напитки. - те са повече от половината от разходите на домакинствата - 53.9%. От тях 33.8% са парични разходи само за храна и 8.7% - за консумация извън дома.

3. Относително ниски разходи за нехранителни стоки и услуги. Нехранителният компонент на общия разход възлиза на 46.1%. В него разходите за нехранителни стоки и услуги заемат повече от 2/3, докато тези за образование и здравеопазване са 19.3%.

Разпределението на домакинствата според размера на потребителските разходи не се отличава съществено от това на доходите (вж. фиг. 2). Налице е асиметрия в лявата му част, което означава, че преобладават домакинства с ниски потребителски разходи. Медианният потребителски разход е по-нисък от средния с около 15%, което означава, че половината от домакинствата имат годишен разход, по-нисък от 4164.7 лв., или 347 лв. месечно.

Фиг. 2. Разпределение на домакинствата според размера на потребителския разход и акумулирани честоти на разпределението

Измерване на бедността в България

Въпреки приликите в разпределенията на домакинствата според размера на доходите и потреблението между тях се наблюдават и определени различия:

1. При потреблението е налице по-ниска степен на асиметрия, което означава по-равномерно разпределение на потреблението и относително по-малък брой домакинства с равнище на потребление, по-ниско от средното за страната. Това обстоятелство оказва влияние върху измерителите на бедност в зависимост от това дали границата на бедност е оценена на базата на информацията за доходите или за потреблението.

2. Границите на бедност, изчислени на базата на потреблението, се характеризират с по-малка чувствителност към броя на бедните домакинства и по-ниска вероятност за изпадане в бедност.

3. Неравенството в равнището на потребление е по-слабо изразено от това при доходите (вж. табл. 4), което е най-осезателно в крайните интервали, т.е. между най-бедните и най-богатите. Разликата в средния разход между първи и десети децил е 1:10, докато при доходите е 1:15.3.

Таблица 4

Среден годишен разход на домакинствата и техният относителен дял в общия разход по децилни групи

Показатели	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Среден годишен разход (лв.)	1263	1982	2601	3191	3821	4518	5344	6379	7921	12124
Относителен дял в общия доход (%)	2.6	4.0	5.3	6.5	7.8	9.2	10.8	12.9	16.1	24.9

Източник. МНД, 2003.

Същевременно делът на разходите на най-бедните 10% от домакинствата в общия разход е значително по-висок от този при доходите.

Причините за различията трябва да се търсят в две обстоятелства: Първо, по принцип домакинствата са склонни с по-голяма охота да обявяват своите разходи, отколкото получените доходи. Това важи особено за ниско-доходните групи, при които основните източници на доходи са социални плащания и трансфери (социални помощи). В тези случаи домакинствата не смятат за доход предоставяните им помощи, и то в натурално изражение (за отопление, транспорт и др.). Второ, потребителските разходи на най-богатите домакинства имат известен предел на насищане и по-ниска еластичност спрямо дохода. Увеличаването на доходите на тази категория от населението не води до пропорционално нарастване на разходите. При тях обикновено расте процентът на спестяванията.

При така избрания инструментариум за провеждане на изследването основният извод, който може да се направи по отношение на информацията за определяне на границата на бедност, е, че равнището на потребление предоставя по-реалистична картина за измерване на бедността в България.

Методологически инструментариум за измерване на бедността

В теорията на бедността и социалната практика съществува голямо разнообразие от концепции и методи за определяне на линията на бедност, които са обединени в два подхода: *обективен и субективен*. Първият от своя страна включва също два подхода: *абсолютен и релативен*. Тук са използвани двата основни подхода и са подбрани най-широко прилаганите методи, принадлежащи към тях.

Абсолютната линия на бедност най-общо се дефинира като да имаш по-малко, отколкото обективно дефиниран абсолютен минимум. В изследването е използван модифициран метод на Оршански.⁴

Границата на бедност, изчислена по този метод в неговата оригинална версия, се определя като произведение на нормативно определена кошница от хранителни продукти ($\sum_i(F_i \cdot P_i)$) и коефициент, получен чрез геометрично осредняване на отношенията между общия разход и този за храна на всяко домакинство (k) - $PL = \sum_i(F_i \cdot P_i) \cdot k$. Нормативните разходи за храна са определени чрез остойностяване по пазарни цени (P_i) на кошница от необходимите хранителни продукти (F_i).

Модифицираният метод⁵ на Оршански се основава на заместването на експертната оценка на хранителния компонент със средните разходи за храна (E_f) и коефициент (c), формиращ нехранителния компонент:

$$PL = E_f \cdot c$$

За формирането на параметрите E_f и c са използвани следните агрегати:

1. Агрегат "Потребление" на следните три равнища:

а) отношение на общия разход към този за храна на всяко наблюдавано домакинство - ρ_i , където ($i = 1 \div n$);

б) отношение на общия потребителски разход към този за храна на всяко наблюдавано домакинство - ρ_i^* ($i = 1 \div n$);

в) отношение на паричния потребителски разход към паричния разход за храна на всяко наблюдавано домакинство - ρ_i^{**} ($i = 1 \div n$).

2. Агрегат "Потребление на храна" на следните три равнища:

а) общ разход за храна средно на еквивалентна единица (лице) - E_f ;

б) общ потребителски разход на храна средно на еквивалентна единица (лице) - $E_f^* = E_f$;

в) паричен потребителски разход за храна средно на еквивалентна единица (лице) - E_f^{**}

⁴ Orshansky, M. Counting the Poor: Another Look at the Poverty Profile. Social Security Bulletin, 1965, Vol. 28, N 1, p. 3-29.

⁵ Богданов, Б. Бедност и линии на бедност. - Статистика, 1994, N 6., с. 59-70.

Измерване на бедността в България

На тази основа са разработени три варианта на линии на бедност, основаващи се на следните предпоставки:

А) праг на бедност – произведение от разходи за храна средно на еквивалентна единица (лице) и средната геометрична⁶ на отношенията между разходите и тези за храна на наблюдаваните домакинства по трите равнища, както следва:

- (1) $PL1 = Ef \cdot c$
- (2) $PL2 = Ef^* \cdot c^*$
- (3) $PL3 = Ef^{**} \cdot c^{**}$

Б) праг на бедност - произведение от разходи за храна на домакинствата от II децил и средната геометрична на отношенията между разходите и тези за храна на наблюдаваните домакинства по трите равнища, както следва:

- (4) $PL4 = Ef, II \cdot c$
- (5) $PL5 = Ef^*, II \cdot c^*$
- (6) $PL6 = Ef^{**}, II \cdot c^{**}$

В) праг на бедност - произведение от разходи за храна на домакинствата от II децил и нормативно определен мултипликатор, равен на 2 по трите равнища, както следва:

- (7) $PL7 = Ef, II \cdot 2$
- (8) $PL8 = Ef^*, II \cdot 2$
- (9) $PL9 = Ef^{**}, II \cdot 2$

Относителната линия на бедност се дефинира като да имаш по-малко, отколкото другите в обществото. Тя съизмерва бедността по отношение на средния за дадена страна жизнен стандарт. В изследването са използвани следните проценти от:

Агрегат “Доход”

- А) праг на бедност – 60% от медианния⁷ еквивалентен доход.⁸
- Б) праг на бедност – 50% от медианния еквивалентен доход.
- В) праг на бедност – 2/3 от медианния еквивалентен доход.

Агрегат “Разход”

- А) праг на бедност – 60% от медианния еквивалентен разход.
- Б) праг на бедност – 50% от медианния еквивалентен разход.⁹
- В) праг на бедност – 2/3 от медианния еквивалентен разход.⁹

⁶ $\rho = \sqrt[n]{\rho_1 \cdot \rho_2 \cdot \dots \cdot \rho_n}$, където за трите равнища последователно се изчисляват ρ_i , ρ_i^* и ρ_i^{**} :

⁷ Медианата е средна на положение, равна на стойността на дохода (разхода), притежаван от еквивалентната единица, намираща се в средата на ранжирани по доход (разход) еквивалентни единици.

⁸ Метод, използван в изследванията на Евростат.

⁹ Методи, използвани в изследванията на Световната банка.

Субективната граница на бедност най-общо се дефинира като чувство, усещане на индивидите, че те нямат достатъчно средства, за да бъдат самостоятелни. Тази концепция за бедността се основава на усещането, което индивидът оценява, имайки предвид своето минало и сегашно материално състояние.

В изследването са приложени два метода: методът на т.нар. "въпрос за оценка на дохода"¹⁰ и една модификация на този метод.

Методът за оценка на дохода се основава на субективната оценка на анкетираните за тяхната индивидуална функция на благосъстояние, измерена чрез равнището на доходите - $U_i(y)$. В конкретния случай се разграничават пет вербални равнища: "мизерно"; "бедно"; "добро"; "много добро"; "богато".

Индивидуалните функции на благосъстояние $U_i(y)$ се изчисляват с помощта на лог-нормалната функция на разпределение, която дава най-добра апроксимация на изследваната зависимост. За всеки индивид се специфицира следната функция на благосъстояние:

$$(10) \quad U_n(y) = \Phi(y; \mu_n, \sigma_n^2) = N(\ln(y); \mu_n, \sigma_n^2),$$

където $\Phi(\dots)$ и $N(\dots)$ означават съответно лог-нормалната и нормалната функция на разпределение с параметри μ и σ .

Параметрите на функцията се изчисляват за всяко домакинство поотделно на базата на посочените отговори за отделните равнища:

$$(11) \quad \mu_i = 1/5 \sum_{j=1}^5 \ln(C_{ij}) \quad \sigma_i^2 = 1/4 \sum_{j=1}^4 (\ln(C_{ij}) - \mu_i)^2,$$

където C_{ij} са отговорите на зададения въпрос на i -то домакинство.

За отделните домакинства μ_i и σ_i^2 приемат различни стойности.

Тяхната вариация зависи от редица фактори, свързани с величината на получавания текущ доход и персоналните характеристики на домакинството - размер, възраст на домакинството, брой на децата, място на живеене и др. В случая μ_i се разглежда като линейна функция на доходите (Y) и броя на членовете в домакинството (F_s):

$$(12) \quad \mu_i = b_0 + b_1 \cdot \ln(Y) + b_2 \cdot \ln(F_s) + \varepsilon,$$

където b_0 , b_1 и b_2 са параметри на модела.

Границата на бедност се изчислява на базата на оценките за b_i и арбитражно определяне на едно минимално равнище на благосъстояние.¹¹ Следователно дадено домакинство ще се смята за бедно, ако неговият доход

¹⁰ Известен в литературата като "Income evaluation question (IEQ)" (*Van Praag, B. M. C., A. Kepteyn. Further Evidence on the Individual Welfare Function of Income: An Empirical Investigation in the Netherlands. - European Economic Review, 1973, N 4, p. 33-62.*)

¹¹ Тук се изхожда от презумпцията, че бедността е състояние на нисък жизнен стандарт. Определянето на минималния такъв е в компетенциите на съответните оторизирани органи (правителство, парламент и др.).

Измерване на бедността в България

е по-малък от a priori зададено равнище:

$$(13) \quad U_i(y) \leq \delta,$$

където δ е число в интервала $[0,1]$, съответстващо на минималното равнище на благосъстояние.

Неравенството (4) може да се представи чрез акумулираната функция на нормалното разпределение (Φ_i): $\Phi_i((\ln(y) - \mu_i) / \sigma_i) = \delta$. След решаване по отношение на $\ln(y)$ и премахване на индексите се получава:

$$(14) \quad \ln(y) = \mu + \sigma \cdot \Phi^{-1}(\delta).$$

Замествайки μ с (3) и приемайки средно за извадката, (5) придобива вида:

$$(15) \quad \ln(y \delta) = b_0 + b_1 \cdot \ln(Y) + b_2 \cdot \ln(Fs) + \sigma \cdot \Phi^{-1}(\delta).$$

Оттук линията на бедност ($Y^* \delta$) се намира, като се приеме условието, че $\ln(y) = \ln(y \delta)$, т.е.:

$$(16) \quad Y^* \delta = \exp((b_0 + b_2 \cdot \ln(Fs) + \sigma \cdot \Phi^{-1}(\delta)) / (1 - b_1)).$$

Получената граница на бедност в случая може да се диференцира според размера на домакинството и равнището на минимално благосъстояние δ . За целта е необходимо да се фиксират Fs и δ .

Модифицираният метод на "оценка на дохода" се основава на презумпцията, че линията на бедност кореспондира с минималните равнища на благосъстояние, оценени от индивидите. В нашия случай това са оценките на домакинствата за първите две равнища на благосъстояние: "мизерно" и "бедно".

Линията на бедност трябва да се търси в граници, определени от тези две равнища:

$$(17) \quad \ln(c_1) \leq \ln(y) \leq \ln(c_2).$$

Равнищата $\ln(c_1)$ и $\ln(c_2)$ зависят от дохода $\ln(Y_n)$ и размера $\ln(Fs)$ на домакинствата и могат да се определят на базата на следните регресионни уравнения:

$$(18) \quad \ln(c_1) = b_{01} + b_{11} \cdot \ln(Y_n) + b_{21} \cdot \ln(Fs) + \varepsilon_1,$$

$$(19) \quad \ln(c_2) = b_{02} + b_{12} \cdot \ln(Y_n) + b_{22} \cdot \ln(Fs) + \varepsilon_2.$$

За всички доходи $\ln(Y_n)$, лежащи между тези граници, може да се изчислят стойностите за $\ln(c_1)$ и $\ln(c_2)$:

$$(20) \quad (b_{01} + b_{21} \cdot \ln(Fs)) / (1 - b_{11}) \leq \ln(y) \leq (b_{02} + b_{22} \cdot \ln(Fs)) / (1 - b_{12})$$

или след съответно заместване:

$$A \leq \ln(y) \leq B.$$

Линията на бедност се изчислява като среден доход, намиращ се между тези две граници.

В изследването са приложени известни измерители на бедността

(равнище, дълбочина и острота на бедност), които са дефинирани на базата на индекса на Фостер, Гриър и Торбек¹² (FGT):

$$FGT_{\alpha} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{Z - Y_i}{Z} \right)^{\alpha-1},$$

където: n е броят на наблюдаваните домакинства; Z - доходът, приет за праг на бедност; Y_i - доходът на i -тото домакинство от домакинствата, попадащи под прага; α - вариращият параметър, който има стойности 1, 2, 3.

В зависимост от стойностите на вариращия параметър се дефинират следните измерители:

А) равнище на бедност ($\alpha = 1$) - дял на бедните домакинства от общо наблюдаваните;

Б) дълбочина на бедността ($\alpha = 2$) - осредненият относителен дефицит от средства на по-бедните домакинства под приетия праг на бедност.

В) острота на бедността ($\alpha = 3$) - осредненият относителен дефицит от средства на домакинствата под приетия праг на бедност, където най-бедните домакинства са с по-големи тегла при формирането на общия индекс.

Емпирични резултати

В рамките на посочените подходи и методи са оценени 45 варианта на линии на бедност. Последните, както и съответните измерители са изчислени в три еквивалентни скали.¹³ Това обстоятелство обосновава големия брой на оценените варианти. С оглед на по-голяма съпоставимост на резултатите тук ще бъдат представени само тези линии на бедност, които са изчислени на базата на оригиналната скала на OECD (1,0.7,0.5) и се основават на агрегат "Потребление".¹⁴ Освен това в подбора са включени варианти, които илюстрират широките възможности за оценка на различни линии на бедност при едни или други теоретични постановки.

Резултатите от оценката на абсолютните линии на бедност показват съществени различия между вариант А, от една страна, и вариантите Б и В, от друга (вж. табл. 5). Размерът на линията на бедност във вариант А е около 43% по-висок от останалите два варианта.

Таблица 5

¹² Foster, J. J. Greer, E. Thorbecke. A Class of Decomposable Poverty Measures. - *Econometrica*, 1984, N 52, p. 761-766.

¹³ Еквивалентната скала осигурява съпоставимост (сравнимост) на равнището благосъстояние между различни по размер домакинства. Тя в една или друга степен отчита икономията в потреблението от мащаба на домакинството. Тук са използвани три еквивалентни скали: оригинална на OECD с параметри (1 за първия възрастен, 0.7 за всеки следващ възрастен и 0.5 за децата); модифицирана на OECD с параметри (1, 0.5, 0.3) и средно на домакинство с параметри (1,1,1).

¹⁴ Изключение правят оценките за субективната линия на бедност, които се основават на агрегат "Нетни доходи".

Измерване на бедността в България

Абсолютни линии на бедност на 1 еквивалентно лице
(OECD (1,0.7,0.5)) за месец

Варианти	Линия на бедност (лв.)	% на бедните домакинства
А (среден разход за храна и отношение на общия потребителски разход към средния разход за храна $c = 1.98$)	183	53.9
Б (разходи за храна от втора децилна група и отношение на общия потребителски разход към средния разход за храна $c = 1.98$)	127	30.6
В (разходи за храна от втора децилна група и нормативно определен коефициент $c = 2$)	128	28.4

Източник. МНД, 2003.

Причините за тези различия се дължат на начина на формиране на хранителния и нехранителния компонент. В първия случай разходите за храна са определени на базата на средния разход на всички домакинства, т.е. включват разходите за храна както на бедните, така и на богатите домакинства. Те възлизат на 92 лв. на еквивалентно лице. Във вариантите Б и В са ограничени в рамките на II децилна група. Този избор е направен с оглед да се определи минималното количество хранителни продукти, което гарантира дневен прием от 2200 килокалории на едно лице. Това минимално равнище се гарантира¹⁵ от разходите за храна във II децилна група (64 лв. на еквивалентно лице). Следователно, изхождайки от презумпцията, че границата на бедност би трябвало да осигурява задоволяването на минимални потребности, то логично е да се предположи, че варианти Б и В са по-подходящи за измерители на линията на бедност. Вариант А формира потребление, което надвишава минималните потребности от хранителни продукти.

При втория компонент различията между отделните варианти не са съществени. Във вариант А и Б мултипликаторът (c) е изчислен като отношение на общия потребителски разход към тези за храна и е равен на 1.98. При вариант В се приема съотношение на хранителните и нехранителните продукти 1:1 ($c = 2$). Тези два начина на формиране на коефициента на участие на нехранителната компонента в абсолютната линия на бедност не са лишени от логика и означават, че при бедните домакинства средният разход за храна е в порядъка на 50%.

Относителните линии на бедност, изчислени на базата на потреблението, се вместиат в интервала между 85 и 114 лв. месечно на еквивалентно лице (вж. табл. 6). Те са пряко следствие от разпределението на домакинствата според равнището на потребление, т.е. зависят от

¹⁵ Разходите за храна в първа децилна група не осигуряват нужните калории, докато тези в трета и следващите децилни групи осигуряват по-висока калоричност.

разпределителните и преразпределителните отношения в българското общество.

Таблица 6

Относителни линии на бедност на 1 еквивалентно лице
(OECD (1,0.7,0.5)) за месец

	Линия на бедност (лв.)	% на бедните домакинства	Дълбочина на бедност
PL50% (50% от медианния потребителски разход)	85	7.8	0.016
PL60% (60% от медианния потребителски разход)	102	14.0	0.029
PL 2/3 (2/3 от медианния потребителски разход)	114	18.7	0.042

Източник: МНД, 2003.

Данните показват, че PL60% е по-висок от PL50% с 20.0%, респ. PL2/3 е по-висок спрямо PL50% с 34.1%. По отношение на равнищата на бедност (% на бедните домакинства) тези разлики са съответно 6.2 и 10.9 процентни пункта. Това означава, че съотношенията между линиите на бедност и процента на бедните домакинства се различават съществено. За първите то е 1:1.2:1.3, а за вторите - 1:1.9:2.4. Следователно разпределението на домакинствата според размера на потреблението генерира висока еластичност на линията на бедност към процента на бедните. С други думи, изменението на границата на бедност с единица води до по-високо изменение на броя на бедните. Тази особеност има важно практическо значение при използването на линиите на бедност като инструмент на социалната политика.

Избраните линии на бедност по агрегат "Потребление" са съизмерими с тези, изчислени от агрегат "Нетни доходи" при същата еквивалентна скала на OECD: PL50% - 87 лв.; PL60% - 104 лв.; PL2/3 - 117 лв. Наблюдават се различия по отношение на процента на бедните домакинства. За агрегата "Нетни доходи" те са съответно: PR50% - 14.2%; PR60% - 19.8%; PR2/3% - 25.0%. Това се дължи на различията в равнището на доходите и потреблението в нискодоходните групи, т.е. регистрираните в наблюдението доходи са по-ниски от обявеното потребление. Както беше посочено, очевидно респондентите сравнително по-трудно си спомнят и по-неохотно предоставят информация за размера на получаваните доходи, отколкото за направените разходи през годината. Тази особеност на агрегатите предопределя и различията в разпределението на домакинствата, от една страна, по доход, а от друга, по потребление. По този начин като краен резултат се получава сравнително по-висок относителен дял на бедни домакинства по данните от агрегат "Нетни доходи".

Субективните линии на бедност са изчислени за няколко равнища на благосъстояние (вж. табл. 7). Данните показват значителни различия между линиите на бедност и съответните измерители на бедността. При равнище на благосъстояние $\delta = 0.3$, което във вербалната скала на отговорите съответства между добро и бедно съществуване, границата на бедност е оценена на 150 лв. на еквивалентно лице. При тази граница броят на бедните домакинства се очертава на около 40%, а дефицитът в доходите, необходим за достигането на прага на бедност, е около 13%.

Таблица 7

Субективни линии на бедност на 1 еквивалентно лице
(OECD 1, 0.7, 0.5) при различни равнища на благосъстояние

Равнище на благосъстояние	Линия на бедност (лв.)	% на бедните домакинства	Дълбочина на бедност	Острота на бедност
PL(0.3)	150	40.4	0.129	0.063
PL(0.25)	124	27.5	0.085	0.042
PL(0.2)	99	16.2	0.053	0.028
Модифициран метод	86	11.5	0.04	0.022

Източник. МНД, 2003.

Линиите на бедност, съответстващи на мизерно и бедно съществуване, са оценени в границите на 99 и 124 лв. Съотношенията между линиите на бедност и процента на бедните домакинства са близки до тези, получени при относителния метод. За първите съотношението е 1:1.3:1.5, а за вторите - 1:1.7:2.5. Следователно и този подход потвърждава извода за висока еластичност на линиите на бедност спрямо процента на бедните.

Оценката на линията на бедност, получена на базата на модифицирания метод на "оценка на дохода", е една от най-ниските - 86 лв. на едно еквивалентно лице. Тя е идентична с границата на бедност, изчислена като 50% от медианния потребителски разход.

Въз основа на получените резултати за линиите на бедност, оценени с помощта на различни подходи и методи, могат да се направят следните важни изводи:

1. Границите на бедност, изчислени за едно еквивалентно лице по оригиналната скала на OECD (1,0.7,0.5), се вменват в интервала 85 - 183 лв. Дължината на последния е малко по-голяма от 2 минимални оценки. Най-често срещаните оценки са в интервала 99-130 лв.

2. Оценките показват сравнително висока чувствителност на линиите на бедност по отношение броя на бедните. Допълнителните анализи на чувствителността показват, че с увеличаването на границата на бедност броят на бедните домакинства относително намалява. Изменението на ниските граници води до относително по-голямо нарастване на броя на

бедните, отколкото при по-високите линии на бедност.

3. Дълбочината и остротата на бедност, които измерват съответно разликата между равнището на дохода (потреблението) и прага на бедност и неравенството между бедните, се изменят пропорционално на промените в линиите на бедност.

4. Представените линии на бедност илюстрират възможните методологически и практическите решения за измерване на бедността в страната.

Сравнителни предимства и недостатъци на подходите и методите

Представените в това изследване основни и широко прилагани в световната практика подходи и методи за оценка на бедността притежават различни качества. При избора на официална линия на бедност не е без значение да се познават положителните и отрицателните страни на отделните методи. Сравнителните предимства и недостатъци могат да се изследват с помощта на няколко критерия, които отразяват различни аспекти на тяхната приложимост.

Най-често използвани са следните 10 критерия:¹⁶

1. *Информационна стойност.* Всеки подход и метод е носител на определена информация за жизнения стандарт на обществото, която се използва за оценяването на бедността. Въпросът е каква информация съдържа даден подход и метод? Дали тя дава а priori и единствено някаква величина за броя на бедните, или съдържа нещо повече?

2. *Зависимост от промените в разпределението на дохода (потреблението).* Този критерий засяга ефекта от промяната в разпределението на доходите (потреблението) върху линията на бедност. Въпросът е дали промените в доходите рефлектират върху линията на бедност и съответно върху делът на бедните? Методи, които не са чувствителни към промените в подходното разпределение, по-трудно могат да се прилагат при измерването на бедността.

3. *Реакция по отношение обединяването на националности с различен жизнен стандарт.* Въпросът се отнася до това в каква степен отделните подходи и методи отразяват промените в линията на бедност и измерителите на бедността, когато се обединяват народности с различен жизнен стандарт. Проблемът е изключително актуален в процеса на разширяване на Европейския съюз. Например в зависимост от използваната методология за измерване на бедността може да се окаже, че след разширяването на ЕС със страните от Централна и Източна Европа в развитите държави няма да има бедни, което не е реалистично.

¹⁶ Вж. Van Praag, B. M. S., R.J. Flik. Poverty lines and Equivalence scales. A Theoretical and Empirical Evaluation, 1991. Paper prepared for the conference "Poverty measurement for the Economies in Transition in Eastern European Countries". Warsaw, 7-9 October 1991.

4. *Вътрешната консистентност.* Това означава в каква степен определените за бедни се чувстват такива или обратното - дали мнението на небедните съпада с тяхното определение за такива. По принцип това е въпрос на емпирична проверка, но в зависимост от метода за оценка може да се специфицира такова подмножество, в което да съществува вътрешна консистентност.

5. *Гъвкавост.* Под гъвкавост се разбира в каква степен отделните подходи и методи позволяват да се оценят различни състояния на бедност (крайна бедност, близки до бедността и т.н.) чрез промяна на параметрите на метода.

6. *Статистическа адекватност (реалистичност).* Смисълът на този критерий се изразява в определяне степента на реалистичност на статистическата информация и съответно на линията на бедност и измерителите на бедността. Отнася се за методите, които оценяват линията на бедност на базата на статистическа извадка. При всяко статистическо измерване съществува определен доверителен интервал за грешка, чийто размер определя реалистичността на оценката. Колкото по-малка е реалистичността на оценката на линията на бедността, толкова по-голяма е несигурността при определянето на броя на бедните.

7. *Систематични грешки.* Това са грешки, допускани при събирането на статистическата информация и дефинирането на съответните агрегати. Тъй като повечето методи използват данни за доходите или потреблението на домакинствата, въпросът за систематичните грешки засяга главно пълнотата на тази информация.

Използваните в световната практика основни източници на информация за оценяването на границата на бедност са *данъчната статистиката*, *домакинските бюджети* и други *специализирани проучвания*. Всички те притежават различна пригодност (в смисъл на пълнота на информацията) за оценка на бедността.

Данъчната статистика не е подходящ източник на информация за оценка на линията на бедност поради две основни причини. Първата е, че не обхваща нискодоходните групи от населението. По принцип минималните (под определено равнище) доходи не подлежат на данъчно облагане. Втората се отнася до непълнота на информацията поради укриване на част от доходите. В крайна сметка систематичната грешка ще бъде значителна и оценената линия на бедност ще се окаже твърде ниска и несъответстваща на реалността.

Статистиката на домакинските бюджети до голяма степен коригира непълнотата на необходимата статистическа информация, въпреки че не може да гарантира всеобхватност по отношение на доходите и потреблението. Положителната страна на тази информация се основава на отчитане на всички видове доходи и потребление в домакинството. В това отношение тя може да се приеме за акуратна. Освен това в извадката на

домакинствата попада и част от населението с ниски доходи. Независимо от тази теоретична акуратност на практика не е лесно да се постигне висока надеждност и всеобхватност на информацията. Причините се дължат на трудния достъп (практически невъзможен) в най-ниско- и най-високодоходните групи, ако такива попаднат в извадката. В този смисъл е сложно да бъдат обхванати доходите на маргиналните групи от населението, а те са основният контингент на бедните. Друга причина е коректността в отговорите на респондентите. Практиката показва, че в България доходите на домакинствата не са достатъчно надежден показател.

Специализираните статистически наблюдения се използват в зависимост от целите на изследването и подходите за оценка. Многоцелевото наблюдение на домакинствата - 2003 г. е конструирано с приоритетната цел да изследва бедността в България. В този смисъл при дефинирането на агрегатите "Потребление" и "Доход" стремежът е бил да се минимизира систематичната грешка.

8. Разходи за провеждане на изследването. Различните методи изискват различна по обем, обхват и съдържание информация. В това отношение не е без значение съпоставянето на качеството на оценката на линията на бедност и цената за нейното получаване.

9. Актуалност на данните. Актуалността на статистическата информация зависи от скоростта на промените в благосъстоянието на обществото. В условията на резки промени в материалното състояние на домакинствата, висока инфлация и др. актуалността на информацията е твърде променлива - при закъснение даже с половин година тя вече е остаряла. В тези случаи е необходимо по-често актуализиране на базата данни, което от своя страна оскъпява изследването.

В сегашните условия на България (относително ниска инфлация и постепенно изменение на доходите) не е необходима честа актуализация на статистическите данни по отношение измерването на бедността. Определянето на линията на бедност в рамките на една година няма да доведе до съществено подценяване или надценяване.

10. Възможност за постигане на консенсус в обществото. Всеки метод в една или друга степен е съпричастен към проблема за постигане на съгласие в обществото. Някои методи използват предимно експертни оценки или арбитражни решения, които в много случаи не се приемат от обществото или са обект на спорове. При други оценките се получават на базата на мнението на хората, което е еквивалентно с постигането на обществено съгласие.

Посочените 10 критерия не изчерпват възможността за включването и на други критерии, които биха спомогнали за избор на по-адекватна методология. Такива могат да бъдат: способността на метода да генерира еквивалентни скали; неговата простота; широката публичност и прозрачност на процеса при определянето на границата на бедност и др.

Качествата на използваните методи за оценка на линията на бедност могат да се разгледат в светлината на представените 10 критерия. За отделните методи се получават следните характеристики:

Абсолютен подход (модифициран метод на М. Оршански)

1. Притежава добра информационна стойност, защото дава граница на бедност, която може да се диференцира за различни видове домакинства. Методът определя минималните разходи за храна и дела на допълващите нехранителни стоки в минималния жизнен стандарт.

2. Няма връзка с подоходното разпределение на домакинствата.

3. Трудно може да обединява линии на бедност в общества с различен жизнен стандарт поради различните дялове на разходите за нехранителни стоки и услуги.

4. Не притежава вътрешна консистентност, защото се основава на оценки, които невинаги съвпадат с мнението на индивидите.

5. Гъвкавостта на метода е добра. Чрез промяната на коефициента за нехранителния компонент могат да се изчислят различни линии на бедност, които да съответстват на различни степени на бедност.

6. Реалистичността на статистическата информация от гледна точка на агрегат "Потребление" е добра. Модифицираният метод на Оршански определя хранителния компонент на базата на информация за потреблението на II децилна група, т.е. потреблението, осигуряващо необходимата калорийност за здравословен начин на живот. В посочената децилна група обаче може да има домакинства, чийто потребителски разход да е по-голям или по-малък от необходимия за осигуряване на тази калорийност. В случая съществува вероятност за по-голям доверителен интервал за грешка при определянето на хранителния компонент.

7. Систематичните грешки на метода зависят от дефинирането на агрегат "Потребление" и по-точно хранителния компонент. Доколкото наборът от хранителни продукти съответства на възприетите стандарти, не може да се очаква голяма систематична грешка.

8. Разходите не са значителни.

9. Актуалността на данните е висока. Възможността за честа актуализация зависи от периодичността на наблюдението.

10. Притежава известни възможности за постигане на обществено съгласие, защото се базира на фактическото потребление.

Относителен подход (фиксиран процент от медианния доход/разход)

1. Притежава добра информационна стойност, защото не определя а priori броя на бедните.

2. Много добра реакция на промените в разпределението на потреблението или доходите. Ако всички доходи се повишат с $x\%$, то и линията на бедност ще се увеличи със същия процент. Ако ниските доходи се увеличават, броят на бедните ще намалява. Ако

неравенството в доходите се запази, делът на бедните ще бъде константна величина.

3. Приемливо решение на проблема с обединяването на националности с различен жизнен стандарт. Това произтича от дефиницията на линията на бедност - фиксиран процент от медианното (средното) равнище за страната. Ако две различни разпределения на потреблението се обединят, линията на бедност, както и броят на бедните ще се променят. Този подход не случайно се използва за сравнения в Европейския съюз и Евростат.

4. Няма вътрешна консистентност. Характеризираните като бедни могат да не са съгласни с това определение, или обратното.

5. Съществува добра гъвкавост, която се определя от възможността да се променя фиксираният процент.

6. Реалистичността на статистическата информация от гледна точка на агрегатите "Потребление" и "Доход" е добра. Няма допълнителни възможности за разширяване на доверителния интервал на грешки както при абсолютния подход.

7. Систематичните грешки при този метод зависят от грешките в извадката. По-реалистичен е агрегат "Потребление", защото хората предпочитат да помнят за направените потребителски разходи (в т.ч. и натуралното потребление), отколкото получените доходи (особено в частта на натуралните доходи и социалните трансфери).

8. Малки разходи, ако се ползват данни на статистиката на домакинските бюджети. При провеждане на собствено изследване разходите са по-големи.

9. Зависи от актуалността на статистическата информация.

10. По-добри възможности за постигане на обществено съгласие, защото бедността се дефинира по отношение на средното равнище.

Субективен подход (метод на оценка на дохода)

1. Притежава информационна стойност. Методът позволява да се оценят различни равнища на благосъстояние и на тази основа да се определи линията на бедност, съобразена с вижданията на политиците за минимален жизнен стандарт.

2. Съществува зависимост от промените в подоходното разпределение. Ако доходите се увеличат пропорционално, границата на бедност също ще се измени. Въпросът е по какъв начин. Логично е да се очаква, че линията на бедност ще се изменя по-малко от пропорционалното равнище. В това отношение субективният подход отстъпва на относителния.

3. Възможно е постигането на добро смесване на линиите на бедност на различни националности, защото съществува сравнимост и еднакво разбиране за различните равнища на благосъстояние.

4. Висока вътрешна консистентност, породена от факта, че индивидите сами определят линията на бедност чрез своите субективни оценки за отделните равнища на благосъстояние.

5. Съществува гъвкавост, която се обуславя от възможността за избор на гранична стойност на благосъстояние. Методът е подходящ за диференциране на линията на бедност според размера на домакинството, мястото на живеене и други признаци.

6. Статистическата реалистичност на субективната линия на бедност е добра, като се има предвид, че не съществуват допълнителни причини за разширяване на доверителния интервал. На практика може да се окаже, че той е по-голям при субективната линия на бедност, тъй като стандартните отклонения при този метод са по-големи от тези при потреблението.

7. Притежава възможност за систематични грешки, защото индивидите невинаги са в състояние да оценят и разграничат отделните равнища на благосъстояние. Освен това е налице склонност към подценяване на размера на получаваните доходи.

8. Разходите са свързани с анкетно проучване.

9. Постига се добра актуалност поради бързата обработка на информацията. Актуалността на данните чувствително намалява в условията на висока инфлация. Нещо повече, изследванията показват,¹⁷ че в тези условия индивидите не са в състояние да дават адекватни оценки за равнищата на благосъстояние.

10. Добри възможности за постигане на консенсус. Основание за това е, че обществото само определя линията на бедност и има възможност за външна намеса.

Анализът на предимствата и недостатъците на използваните методи не дава еднозначен отговор в полза на един или друг от тях. Независимо от това се очертават два подхода, в които положителните страни превишават отрицателните. Това са относителният и субективният подход.

Между тези два подхода предпочитанията за определяне на официална линия на бедност са в полза на относителния. Това се дължи главно на две важни обстоятелства:

1. Субективният подход се базира на една субективна оценка на хората за дохода, необходим за постигането на отделни равнища на благосъстояние (в случая 5 равнища - "мизерно", "бедно", "добро", "много добро" и "богато"). Тези оценки по принцип се свързват с представите (формирани по различен начин) на респондентите и в по-малка степен с достигнатия жизнен стандарт. В такъв смисъл

¹⁷ Вж. *Tsanov, V.* Estimation of the Subjective Poverty Line Using Data from the Household Budget Survey. - In: Using Data from the Household Budget Survey in Investigating the Socio-Economic Processes in Bulgaria. DFID, NSI, 2001, p. 117-128.

“обективността” на оценките може да се окаже подценена и непряко свързана с материалния статут на хората.

2. Методът не осигурява силна зависимост между прага на бедност и подоходното разпределение на домакинствата. Различни изследвания на наши и чужди експерти показват, че тази връзка е подценена. Нещо повече, в условията на висока инфлация методът не води до адекватни оценки.

Възможност за сравнение на резултатите на МНД с други подобни изследвания, осъществени в България

По принцип най-важните фактори за коректно сравнение на резултатите от изследвания за жизненото равнище са свързани с идентичност на използваните анкетни карти и дизайн на извадки. Когато се налага актуализация на използвания инструментариум, предварително се разработват “ключове за преход” т.е. създават се условия за възможни сравнения.

Освен проведеното от НСИ Многоцелево наблюдение на домакинствата през 2003 г. в предходни години са осъществени още три подобни изследвания от “BBSS Галъп интернешънъл” (1995 г., 1997 г. и 2001 г.), финансирани от Световната банка. Всяко от тях носи наименованието “Интегрирано наблюдения на домакинствата в България” (ИНДБ). Известен интерес представлява възможността за сравнение между МНД – 2003 г. и ИНДБ – 2001 г. Трябва да се отбележи обаче, че използваните анкетни карти при двете изследвания се различават. При това обстоятелство сравнението между тях може да се осъществи при равни други условия.¹⁸ Това означава, че се дефинират условия, еднакво важни и валидни за двете изследвания.

Сравняването на резултатите от тези изследвания показва, макар и с известна условност, че в равнището на бедността са настъпили промени, които могат да се характеризират с известно подобрене (вж. табл. 8).

Таблица 8

Измерители на бедността в България според ИНДБ - 2001 г.
и МНД - 2003 г.

¹⁸ Тези условия са следните: 1. Изследванията се основават на представителни извадки за страната; 2. Използван е принципно еднакъв дизайн при формирането на извадките от домакинства за наблюдение; 3. Приложен е сходен по съдържание и обем инструментариум, който е повлиял по еднакво труден начин в процеса на работа - при контактите на анкетъорските екипи с респондентите, при получаването на необходимата информация; 4. Продължителността на периода на наблюдение е една и съща; 5. Използвани са идентични концепции за формирането на агрегатите “Доход” и “Потребление”; 6. Използвани са едни и същи алгоритми при изчисляването на прагове и равнища на бедност; 7. Използвани са едни и същи алгоритми при изчисляване на показатели за диференциация на домакинствата по доход (разход), за дълбочина и за острота на бедността.

Измерване на бедността в България

Измерители на бедност	2001 г.*	2003 г.
Линия на бедност – една втора от медианата на потребление (PL50%)**	62.9 лв.	66.8 лв.
Дял на бедните при линия на бедност – една втора от медианата на потребление (PR50%)	12.3%	9.2%
Линия на бедност – две трети от медианата на потребление (PL2/3)	83.3 лв.	89.5 лв.
Дял на бедните при линия на бедност – две трети от медианата на потребление (PR2/3)	20.1%	19.1%
Коефициент на Джини	29.6	28.5

* Данните са от “България: Променящият се профил на бедността. Оценка на бедността”. Световна банка, 2002.

**При изчисленията не са използвани еквивалентни скали.

През изследвания период е налице повишаване на линиите на бедност спрямо тези за 2001 г., както следва: за PL50% - с 6.2% и за PL2/3 - със 7.4%. Същевременно относителният дял на бедните намалява съответно за (PR50%) с 3.1, а за PR2/3 с 1.0 процентни пункта. Коефициентът на Джини също намалява с 1.1 процентни пункта.

Възможност за международни сравнения на резултатите от МНД

За изследване на бедността в България е използван също и приетият от Евростат относителен метод. Той се основава на разпределението на домакинствата по доход като еквивалентни единици.¹⁹ За праг на бедност се приемат 60% от медианния еквивалентен доход. Сравнителните данни са представени на табл. 9.

Данните от МНД-2003, позволяващи сравнение при равни други условия, показват, че през годината прагът на бедност у нас средно на лице е 772 евро (или месечно 64.3 евро), а относителният дял на бедните домакинства е 21%. За страните-кандидатки за членство в ЕС (за 2001 г.) този праг е значително по-висок (повече от два пъти), отколкото за България.²⁰

¹⁹ Използвана е еквивалентната скала на Евростат: 1 - за първия член на домакинството; 0.5 - за всеки следващ възрастен член; 0.3 - за дете под 14 години.

²⁰ Данните за бедността се получават от провежданите наблюдения на домакинските бюджети в 10-те страни-кандидатки (вече приети) за ЕС. За всяка от тях ситуацията е, както следва: Чехия - 1897 евро и дял на бедните домакинства - 8%; Унгария - 1641 евро и 10% бедни; Полша - 1742 евро и дял на бедните 14%; Естония - 1208 евро и 18% бедни; Латвия - 1124 евро и дял на бедните 17%; Литва - 1215 евро и 16% бедни домакинства (2002 г.).

За страните от Европейския съюз прагът на бедност през 2001 г. е над 8319 евро, а делът на бедните е 15%.²¹

Таблица 9

Основни показатели на бедността за България, страните-кандидатки и страните-членки на ЕС през 2001 г.

Показатели	България	ПС-10*	ЕС-15	ЕС-24**
Праг на бедност (лв.)	1504	-	-	-
Евро	772	1799	8319	7312
PPS	1971	3240	8253	7472
Дял на бедните (%)	21	14	15	15
Коефициент на Джини (%)	33	28	28	28
Квантилно отношение S80/20	5.8	4.3	4.4	4.4
Дълбочина на бедност (%)	28	21	22	22
Дял на бедни преди социалните трансфери (%)	42	44	39	40
Включвайки пенсии (%)	24	26	24	24
Население (хил.)	7910	74 824	378 766	448 199
Курс – евро	1.948	-	-	-
Курс – PPS	0.763	-	-	-

* Присъединяващи се страни.

** Без Словакия.

Съществено значение за намаляване на бедността както у нас, така и в другите страни имат социалните трансфери (пенсии, социални помощи и др.). Ако хипотетично се допусне, че домакинствата не получават доходи под формата на социални трансфери и пенсии, делът на бедните домакинства у нас (по данни от МНД) ще е 42%. Съответно, ако пенсиите останат като източник на доходи, но се елиминират останалите социални трансфери (предимно социалните помощи), делът на бедните домакинства намалява на 24%. Тези данни показват, че в България системата на социално подпомагане има съществен дял за ограничаване на бедността. За страните от Европейския съюз през 2001 г. бедните нарастват на 39%, ако не се изплащат социалните трансфери и пенсии. Ако се изключат тези трансфери, но се включат пенсиите, делът на бедните е 24%.

²¹ Данните за бедността за страните от ЕС се получават от провежданите изследвания на домакинствата в Европейския панел.

Измерване на бедността в България

Обобщавайки получените данни, се вижда, че България е страна с относително висока бедност. Делът на бедните е по-голям от този в другите страни с около 6 - 7 процентни пункта. В съответствие с целите на хилядолетието прагът на бедност трябва да достигне през 2015 г. 170 евро, а относителният дял на бедните трябва да не бъде по-висок от 15%.²²

*

Проведеното Многоцелево наблюдение на домакинствата в страната и предложеният набор от измерители на бедността дават богата информация за ситуацията на бедността в страната. Изследването е конструирано да предоставя информация, засягаща широк спектър от показатели, които формират жизнения стандарт на хората. В това отношение МНД позволява да се изследва бедността и да се идентифицират бедните слоеве в обществото според различни признаци.

Направените оценки, анализи и сравнителни характеристики на широко прилаганите в световната практика подходи и методи за измерване на бедността дават аргументирана информация за избор на официална линия на бедност. Предимствата на относителния подход са ясно формулирани, а недостатъците могат да бъдат компенсирани с информация от абсолютния и субективния подход.

9.VI.2004 г.

²² Цели на хилядолетието за развитие. Програма за развитие на ООН. С., 2003.